

Tomsics Emőke
KÉPKOCKÁK
A FÉNYKÉP ÉS A MOZGÓFILM IV. KÁROLY
KORONÁZÁSÁN

„Egy percre, gróf – és kattog a Kodak, készül a felvétel”

Fényes selymek, puha bársonyok, finom csipkék, prémek, vagyont érő ékszerek, díszkardok, csillogó lószerszámok, hintók, latin mise hangjai a bíborral díszített gótikus templomban, meg távíró, varrógép, automobil... „Minden képzeletet felülmúló a színgazdagság és az anyag gazdagsága. A hölgyeken vagyont érő ékszerek, a kucsmák forgói, a kardmarkolatok ősi nemzetségekről mesélnek. De némely díszmagyaron vékony, átlátszó esőköpeny. Ez visszaránt a mai világba” – írta *Az Est* tudósítója.¹ IV. Károly koronázásán a középkori hagyományok és a 20. század technikai vívmányai, az emelkedettség és a hétköznapi gyakorlatiasság adtak találkát egymásnak a kamera figyelő tekintete előtt. Az utolsó magyar király koronázásán született képek egy része a serdülőkorát élő fotóriporteri szakma legjobbjainak tudósításaivá, a képkockák más része filmmé, a tömegtájékoztató legújabb médiumának akkori leghosszabb híradójává álltak össze.

Ferenc József koronázását 1867-ben még képzőművészek, hírrajzolók örökítették meg. A fotográfia – korlátozott technikai lehetőségei miatt – leginkább a résztvevők élet-hű arcmásán és az öltözékek plasztikus képének megalkotásával járult hozzá az emlékőrzéshez.² Az azt követő ötven év alatt azonban a fényképezés és a nyomdatechnika is hatalmas fejlődésen ment keresztül. A 20. század elejének polgára már hozzászokott ahhoz, hogy a hetente érkező képes sajtóból változatos fényképes információt kap a világ eseményeiről. A korábban fametszők által sajtóillusztrációvá alakított fotográfia egy 1882-ben született újításnak köszönhetően közvetlenül került a lapok oldalaira, amelyeken lassanként egyre nagyobb teret nyertek az eseményábrázolások – szemben a korábban uralkodó portrékkal, tájképekkel, etnográfiai képekkel. Az 1916-os koronázás idejét már a fotóriport serdülőkorának tekinthetjük. A képes lapok doyenje, a *Vasárnapi Ujság* alkalmazott először állandó fényképész munkatársat 1900-tól előbb Jelfy Gyula, majd 1903-tól Balogh Rudolf személyében, és egyre nőtt azoknak a fotográfusoknak a száma, akik a műtermi fényképezés mellett, vagy azt teljesen mellőzve az aktuális történések

1 Az *Est*, 1916. december 31. 4.

2 Lásd Tomsics Emőke: *Kacagány és camera. Az 1867-es koronázás fényképei a Magyar Nemzeti Múzeumban*. Bp. 2015.

megörökítésének szentelték magukat.³ A kicsi, kézben hordozható, nagy fényerejű lencsékkel rendelkező, könnyen kezelhető kamerák lehetővé tették a pillanatképek készítését, a fényképeszek könnyű és furge mozgását, egyben a hobbi fényképeszek számának gyors növekedését is magukkal hozták. Az újságírás tollal dolgozó munkatársai közül is jónéhányan elkötelezték magukat részben vagy egészében a fotográfia mellett.

A koronázásról készült fényképek és híradófilmek kortárs megítélése kettős volt: a közönség tömegével vásárolta a képes postai levelezőlapokat, a Ferenc József koronázása idején árusított, szuvenírként albumokba gyűjthető, vizitkártya formátumú fényképek utódját, több kiadást értek meg a lapok koronázási számai, különkiadásai, minden mozi játszotta a koronázási filmet, ugyanakkor a szakma és a kritika egy része teljes kudarcnak minősítette a fényképeszek és filmoperatőrök teljesítményét. A *Fény*, a Magyar Fényképeszek Országos Szövetségének lapja két csoportba sorolta az ünnepen ténykedő fotográfusokat: a külső helyszíneken dolgozó riporterekre, és azokra, akik a királyi családot fényképezhették teljes koronázási díszben, a királyi palota tükörtermében. Úgy vélték, hogy a lap minőségi mértékét egyik kültéren készült felvétel sem ütötte meg, közlésre méltót csak a műtermi jellegű, palotában készült képek között találtak. Bár elismerték egyrészt, hogy a minőségre mentségül szolgál az esős, őlmos, szürke felhőkkel terhes rossz idő, a szűk, túlságosan népes terek, másrészt a fényképek kétségtelenül nagy segítséget nyújtottak a vázlatok készítésére igen kevés idővel rendelkező festőknek és rajzolóknak – és tegyük hozzá, a látványtervezőknek –, a fotóriporterek munkáját alapjában véve kudarcnak ítélték: „Valljuk meg őszintén, az első csoport munkája balul ütött ki. Ezek a képek határozottan gyengék” – állapították meg.⁴ Hasonlóan vélekedett a *Nyugat* kritikus, Tóth László is, aki szerint a felvételeken „ugyanazon nehéz és fekete élettelenység terpeszkedik”, sőt ennél is tovább ment, ugyanis megkérdőjelezte a fotográfianak mint a történelem dokumentátorának képességét és jelentőségét is: „ez érdektelen és fanyar képecskéken egy nagy emberi reményünk szürkül bele a keserű csalódásba. Az a reményünk tudniillik, hogy a fényképezéstől az egyre tökéletesebb kamaráktól, egyre nagyobb fényerejű lencséktől, egyre változatosabb és szövevényesebb eljárásoktól a mának ezer oldalas krónikáját vártuk. [...] A fényképek azonban tele vannak zavaró, oda nem tartozó, bántó ostoba véletlenekkel. Az eskünél nem látom a király lábait, mert egy kucsma éppen a lencse elé lengett. A menetben a királyné és a trónörökös arany kocsija előtt egy nagy kerek fehér folt éktelenkedik: egy kopasz úr feje.”⁵ (1. kép)

Bár a szerző ugyanezen cikkében épp a mesterkéeltséget, a művi beállítások miatti hiteltelenséget rója fel a művészfotográfusoknak, a koronázási felvételekre vonatkozó kritikája a pillanatképek sajátosságait ostorozza, a pillanatszerűség, az esetlegesség esztétikájának el nem fogadásáról tanúskodik, a képzőművészeti alkotások emelkedetté

3 Lásd *Tomsics Emőke*: Lehetőség és kényszer. A fotográfia a nyomtatott képek világában az 1880-as évek előtti sajtóban. Tanulmányok Budapest Múltjából. XXXIX. Szerk. Szvoboda Dománszky Gabriella. Bp. 2014. 191–215.; *Tomsics Emőke*: Az eseményképtől a riportfotóig. A fotográfia a képes sajtóban az 1880-as és 1900-as évek között. Folia Historica. XXXI. Szerk. Szvitek Róbert József. Bp. 2015. 203–267.

4 A *Fény* 12. (1917) 1. sz. 11.

5 Tóth László: A fénykép kudarca. *Nyugat* 10. (1917) 592.

1. kép

Az eskü a Szentháromság téren. Balról: Szász Károly a képviselőház elnöke, Walter Gyula püspök az apostoli kereszttel, Csernoch János hercegeprímás az esküt olvasva, Teodoro Valfrè di Bonzo pápai nuncius, IV. Károly, Várady Lipót kalocsai érsek és Esterházy Miklós herceg főlovászmester-helyettes az ország kardjával. Az emelvény lábánál a miniszterek: Teleszky János, Sándor János, Harkányi János és Hazai Samu állnak. Révész és Biró felvétele.

Magyar Nemzeti Múzeum, Történeti Fényképtár, ltsz.: 2012.6.2.⁶

szublimált képi megfogalmazását hiányolja: „Ennél bizony ezerszerre történelmibb, hűbb és igazabb még az a kép is, amelyet a *Leipziger Illustrierte Zeitung*nak festett Schwarmstädt, igen iskolásan, de igen becsületesen. Úgy látszik, a festmény mégis csak több ma még a fényképnél, még ebben a vonatkozásban is s az unokáink, ha a koronázásra gondolnak anno 1916, nem a művészi fényképész urak felvételeiből fogják a történelmi képzetüket venni, hanem valószínűleg a Benczúr mesteréből, aki majd a maga módja szerint meg fogja ezt festeni.”⁷ A koronázási riportképek szinte kizárólag a szabadtéri eseményeket örökítették meg: az előkészületeket, a királyi pár érkezését, az esküt, a kardvágást, a koronázási menetet, a ceremónia egyes mozzanatait közötti várakozás izgalomtól fűtött pillanatait, a korona megtekintésére rendezett, hosszú sorba terelt tömeget, és lefényképezték a kiállított koronázási jelvényeket őrző koronaőröket. Néhány kép készült a koronázótemplom ünnepi öltözetéről, (2. kép) mert a sajtó munkatársainak módjuk volt még az ünnepség megkezdése előtt Bánffy Miklós vezetésével megtekinteni a vége felé közeledő munkálatokat. Zárt helyen felvett, eseményt ábrázoló fénykép azonban csak kettő ismert, mindkettő rendkívül homályos, rosszul komponált felvétel: az egyik a koronázási ebédet, (3. kép) a másik magát

⁶ Az eredeti papír pozitív képek kivétel nélkül zselatinos ezüst kópiák.

⁷ Tóth L.: A fénykép i. m. 592.

2. kép

Az intronizációs trónszékek a Mátyás-templomban, mögöttük a Mátyás-kárpit. Müllner János felvétele. Magyar Nemzeti Múzeum, Történeti Fényképtár, Itsz.: 2002.652.

a Mátyás-templombeli koronázást örököltette meg. Előbbi a Révész és Bíró néven működő Révész Imre, *Az Érdekes Ujság* riportere vette fel a palota ebéd helyszínénél szolgáló ünnepi termének a rajzoló és fényképészek számára kijelölt karzatáról, a másik valójában nem is fotográfia. Bár technikailag nem lett volna lehetetlen jó felvételt készíteni a koronázás aktusáról – templomi esküvőről bő negyed évszázaddal korábban felvett fénykép is ismert a magyar emléktárban –,⁸ a kamera számára igen szerencsétlenek voltak a körülmények. Bánffy Miklós emlékirataiban így ír a fényképészek, operatőrök és az *Illustrierte Zeitung* rajzolója számára kialakított helyről: „A fényképezők a leborított szőszékben bújtak el, szegény Schwarmstädt pedig alatta, bársony sátor-búra alá szorult. Rettentő szűk kis odú volt ez, de más-ként lehetetlen volna akár őt, akár a fényképező gépet elhelyezni, hiszen a koronázás országgyűlés is, egyházi és udvari szertartás is lévén, közbül sem neki, sem a fotográfusoknak helyük nem lett volna.”⁹ A sátor kellőképpen eltakarta a méltóságteljes és középkori

pompával rendezett eseményhez a legkevésbé sem illő, zavaró instrumentumot, egyben azonban képtelenné is tette annak megfelelő működését. A Mátyás-templomban készült kép valójában az egyetlen viszonylag használható filmkocka. (4. kép) A szabadban születtett fotográfiák szinte kivétel nélkül hivatásos fényképészek, jónévű fotóriporterek munkái. 1916. december 21-én ugyanis a következő, a napisajtóban és falragaszokon is olvasható rendeletet adta ki Boda Dezső rendőrfőkapitány: „A koronázási ünnepély tartama alatt a Várban a fényképezés tilos. Ezen tilalom úgy a magán kedvtelésből, mint az üzleti célból szándékolt felvételre, az utcáról és az ablakokból, vagy más emelkedett helyről való felvételre egyaránt kiterjed. A rendőrség a fényképező készülékeket mindenkitől el fogja kobozni.”¹⁰ A tiltás nyilvánvaló oka a hadiállapot volt, és az esemény minden részletére kiterjedő biztonsági intézkedések sorába illeszkedett. Felvételeket a haditudósi-

8 Margit főhercegnő esküvője a budai Szent Zsigmond kápolnában. Koller Károly utódai fényképe, Budapesti Történeti Múzeum (BTM) Kiscelli Múzeuma, Itsz.: 2151.

9 Bánffy Miklós: Emlékeimből. Kolozsvár 1932. 21.

10 Az Est, 1916. december 21. 4.

3. kép

A koronázási ebéd a királyi palotában.

Révész és Bíró felvétele. Magyar

Nemzeti Múzeum, Történeti Fényképtár, ltsz.: 2012.10.1.

4. kép

IV. Károly koronázása a Mátyás-templomban.

Reprodukció. A Társaság 4. (1917) 6. sz. 93.

tók tevékenységét szervező intézmény, a Sajtóhadiszállás (Kriegspressequartier – KPQ) művészcsoportjához (Kunstgruppe) tartozó fotográfusok és a lapoknak a Koronázási Rendező Bizottságtól származó engedéllyel rendelkező riporterei készíthettek.¹¹ A fotográfusok között megtaláljuk a frontról visszatért haditudósítókat, mint az elsősorban *Az Érdekes Ujságnak* dolgozó Révész Imrét, a *Vasárnapi Ujság*ot képviselő Jelfy Gyulát, az *Életnek* fényképező Kaulich Rezsőt vagy *Az Estet* tudósító Vészi Margitot; az itthon tevékenykedő riportereket, mint a főként *A Társaságnak* és az *Életnek* fényképező Alexy Traján Bélát, *Az Érdekes Ujságnak*, a *Tolnai Világlapjának*, az *Életnek* és más lapoknak is dolgozó Müllner Jánost, Beller Rezsőt és a leginkább az *Uj Időkben* és *A Társaságban* publikáló Fabinyi Lilit; a magyar riporter-fényképészek műteremben és terepen egyaránt tevékeny doyenjét, Erdélyi Mórt és a később József főherceg udvari fényképészévé lett Kallós Oszkárt. Egy album formájában is megjelent fényképsorozat hátoldalán a Cs. és kir. Hadügyminisztérium Sajtóosztályának (K.u.k. Kriegsministerium Pressbureau) bélyegzője látható. (5. kép) Ezeknek a képeknek legalábbis egy részét Heinrich Schumann, Károly szinte állandó kísérője, a bécsi Katonaföldrajzi Intézet fotográfusa készítette. Amatőr felvételt valóban nagyon keveset ismerünk, és azok a rendezésben közreműködőktől vagy az ő közvetlen környezetükből származnak.¹² (6. kép) A fotográfusok az áldatlan időjárási körülmények között és a biztonsági rendszabályok béklyóiban igyekeztek a feladatuknak megfelelni. A filmfelvételek és a fényképek hasonló

11 A Császári és Királyi Sajtóhadiszállás (Kriegspressequartier – KPQ), a haditudósítók tevékenységét szervező intézmény, a monarchia propagandagépezete 1914. július 28-án alakult meg Maximilian von Hoen ezredes vezetésével. Mint a Hadsereg-főparancsnokság egyik alosztálya közvetlenül a vezérkari főnök alá rendelve működött. A fotográfusok a szobrászokkal és a festőművészekkel együtt a képzőművész csoporthoz (Kunstgruppe) tartoztak. 1917-ben létrejött az önálló fényképrészleg. Az időszakos lapok életében a cenzor szerepét az osztrák Hadi Felügyeleti Hivatal budapesti megfelelője, a miniszterelnöki iroda mellett működő Hadi Felügyeleti Bizottságon belül tevékenykedő Sajtóosztály töltötte be.

12 A vári helyszíneken kívül szabadon ténykedhettek az amatőr fotográfusok.

5. kép

Várakozás a Mátyás-templomnál a koronázás alatt: Franz von Pfanzer-Baltin és Kövess Hermann tábornok, Molnár Dezső vezérezredes, mögöttük Horthy Miklós. Balra haditudósító fényképészek. A Cs. és kir. Hadügyminisztérium Sajtóosztályának (K.u.k. Kriegsministerium Pressbureau) felvétele. Eredeti üvegnegatív. Österreichische Nationalbibliothek, WK1/ALB062/17432.

6. kép

Amatőr felvételek a koronázás alatti várakozásról. 1. Bánffy Miklós gróf. 2. Szabó Nándor. 3. Lubienszky gróf honvédhuszár vezérőrnagy és Auffenberg Mór. Bakonyi Pál felvételei. Reprodukció. A Társaság 4. (1917) 1. sz. 10.

nézőpontokból készültek, az egyes fényképészek felvételeit néha lehetetlen megkülönböztetni egymástól. Ennek az az oka, hogy a nagy tömegben meglehetősen nehéz volt egyik helyszíntől a másikig eljutni, továbbá a rendezők is akadályozták a fényképészeket a jó pozíció elfoglalásában, így sokszor kénytelenek voltak megelégedni olyan helyekkel is, ahonnan meglehetősen távoli rálátás nyílt az eseményekre. Ha végre találtak egy pontot, ahol dolgozni tudtak, akkor onnan nem mozdultak el. A távolság a fényképezőgép és a fényképezendő téma között legfájóbban a koronázási ceremóniák leglátványosabbikánál, a kardvágási képeken érződik. (7. kép) A fotográfusok viszonylagos

7. kép

A király a kardvágást végzi a koronázási dombon. Mögötte az istállóépület, jobbra József főherceg palotája. Beller Rezső felvétele. Magyar Nemzeti Múzeum, Történeti Fényképtár, ltsz.: 2722/1957.

helyhez kötöttségének következménye, hogy a felvételek nem riportszerűek, vagyis az események legkarakteresebb mozzanatainak gyűjteménye inkább egy film kimerevített, egymást követő képkockáihoz hasonlítanak. A koronázási menetről készült felvételeken érzékelhető legjobban, hogy nem a fényképész-riporter száguldott a téma után, hanem a téma vonult el előtte. A díszmenetet az elejétől a végéig egy látószögből örököltik meg Erdélyi Mór, (8.a.–8.b. kép) Kallós Oszkár, Müllner János, Jelfy Gyula és Beller Rezső fényképsorozatai. Gondosan megtervezett sorrendben menetelt el a kamerák előtt a politikai és társadalmi élet elitje. A legfürgébb, legtöbb helyen fényképező riporter Müllner János és Révész Imre volt, nekik köszönhetjük a koronázás időben is legteljesebb panorámáját. Felvételeiken a mások által is fényképezett koronázási menet, az eskü – amely a koronázási szertartássorozat talán legjobban fényképezhető pillanata volt – és a kardvágás aktusán kívül megjelenik a királyi bevonulás, de az ünnepségnek olyan prózai momentumai is, mint az előkészületek, (9. kép) az útvonal díszítése vagy az ünnepség helyszíneit birtokba vevő, a koronázási dombot elárasztó és a korona látványáért sorakozó tömeg képe.(10. kép) A legmozgalmasabb felvételek a várakozás ideje alatt készültek a Mátyás-templomban zajló koronázás alatt és a királydombnál. A díszmagyarok és zászlók hullámozásának köszönhetően a Szentháromság téri látvány nem csak

8.a. kép

A törvényhatóságok küldöttei útban a koronázási domb felé a Szent György téren. A menetet Bárczy István Budapest polgármestere vezeti, tőle jobbra a főváros zászlójával Harrer Ferenc, mellette dr. Bódy Tivadar alpolgármester, bal szélén Ripka Ferenc és Berczel Jenő tanácsnokok. Erdélyi Mór felvétele.
Magyar Nemzeti Múzeum, Történeti Fényképtár, ltsz.: 62.3582.

8.b. kép

A zászlósorak az ország zászlóival a Szent György térre érkeznek. Elöl Andrássy Gyula gróf és Keglevich Gábor gróf. Erdélyi Mór felvétele.
Magyar Nemzeti Múzeum, Történeti Fényképtár, ltsz.: 62.3573.

9. kép
Falatozó katonák egy épülő tribün előtt.
Müllner János felvétele. Magyar Nemzeti
Múzeum, Történeti Fényképtár,
ltsz.: 256/1948.

10. kép
A korona megtekintésére várakozók
sora a Mátyás-templom melletti
tribün előtt. Müllner János felvétele.
Magyar Nemzeti Múzeum, Történeti
Fényképtár,
ltsz.: 454-1948.

gazdag színeket kínált a fotografáló masina számára, de a jelenlévők sokaságát is. (11.a.–11.b. kép) „Egy csomóban annyi nagyság, hogy egy történetkönyv megtelnék velük. Államférfiak, nagymúltú politikusok, levitézlett generálisok, finom mosolygású diplomaták, sokszorosan kitüntetett katonatisztek, vármegyei kiskirályok, díszruhás, fehér botos aranyifjúság, cilinderes újságírók, serény és mozgalmas fotográfusok, örökös helycserében, hullámvásban és mind izgatott várakozásban: mikor lesz a templomi szertartásnak vége?” – írta a *Budapesti Hírlap*.¹³ A koronázási domb körül hasonló volt a forgatag, (12. kép) a fotográfusok igyekeztek ellopni egy-egy pillanatot a hírességektől: „Civilbe öltözött szépasszony, Vészi Margit lép eléje: – Egy percre, gróf – és kattog a Kodak, készül a felvétel – az egyik országzászlóval közeledő

¹³ Budapesti Hírlap, 1916. december 31. 5.

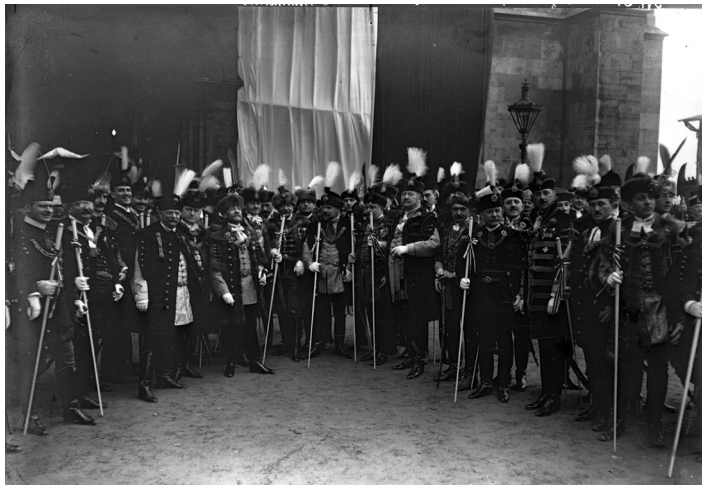

11.a. kép

Várákózók a Szentháromság téren, a Pénzügyminisztérium palotája előtt a Mátyás-templomban zajló koronázás alatt. Balra Pogány Móric fordul a kamera felé, mögötte Györgyi Dénes. Ismeretlen fényképész felvétele. Magyar Nemzeti Múzeum, Történeti Fényképtár, ltsz.: 2730/1957.

11.b. kép

A rendezésért felelős pálcás urak a Mátyás-templom előtt. Ezt a rendezői feladatot 1867-ben Buda és Pest képviselőtestületének tagjai, 1916-ban pedig képviselők és minisztériumi tisztviselők látták el. Balról: Latinovits Endre miniszteri titkár, Rickl Gyula miniszteri osztálytanácsos, Kobek Kornél képviselő, Perczel Miklós államtitkár, Márfy Albin államtitkár, Barát Ármin miniszteri tanácsos, Pongrácz Jenő báró királyi főügyész, Samassa Aurél miniszteri tanácsos, Liphay Béla báró, Lechner Jenő építész, Hollán Sándor államtitkár, Pogány Móric építész, Lónyay Ferenc miniszteri tanácsos, Serbán Miklós képviselő, Urmánczy Nándor képviselő, Blaha Sándor képviselő, Nádosy Imre miniszteri osztálytanácsos, Györgyi Dénes építész, Justh János képviselő, Pongrácz Taszilo báró. Heinrich Schumann felvétele. Eredeti üvegnegatív. Österreichische Nationalbibliothek, ltsz.: K 17428 C.

12. kép

A kardvágás után a közönség ellepi a koronázási dombot. Kallós Oszkár felvétele. Magyar Nemzeti Múzeum, Történeti Fényképtár, ltsz.: 62.3604.

Batthyány Gyuláról.¹⁴ E pillanatoknak pedig a nézőközönség is részese kívánt lenni, remélve, hogy a közeli napokban meglátja magát demokratikus közelségben az 'haute société' valamelyik tagjával egy képes újságban: 'mi nem leszünk rajt' a képen?' kérdi egy hölgy és kacér pózba vágja magát; alig hogy a király elhagyta a koronázási dombot, ő már odarohant, szegfűcsokrot szorított szívéhez és a törvényhozók között nézett bele a masinába. Szegény kicsinyes emberi hiúságok; még ilyenkor is" – számolt be a *Pesti Napló*ban Fried Margit.¹⁵ Minden sajtóorgánium és képes levelezőlap kiadója tisztában volt azzal, hogy a koronázási felvételek ritkán tapasztalható publicitást hozhatnak, és ezt a legmesszebbmenőkig ki is akarták aknázni. Az ünnep minden mozzanatáról születtek fényképes postai levelezőlapok a Rotophot és más cégek kiadásában, a lapok pedig a szokottnál nagyobb terjedelemben és drágábban jelentek meg. A *Társaság* elsőként, már a koronázás napján délután hat órakor kiállította képeit a Váci utcai Kodak üzletben, óriási közönséget vonzva a tükörablak elé.¹⁶ Az *Érdekes Ujság* január 1-i száma „fürgén, frissen és kimerítően beszámol a koronázás minden nevezetes jelenetéről, úgy hogy erre a gyorsaságra példa még nem volt a magyar képes lapok történetében" – tájékoztatott a *Pesti Hírlap*.¹⁷ A koronázás azonban nem csak közvetlenül a december 30-i események képeivel határozta meg a lapok képes tematikáját, előtte és utána még sokáig ellátta munícióval a háborús fényképek mellé egyéb illusztrációt kereső szerkesztőket. Az ünnepet megelőzően az archívumokból elővett képekből gazdagon illusztrált különszámok jelentek meg a királyi családról, a király és a királyné ifjú éveiről. „A király tegnapi bevonulását már a várakozás ideje alatt izgalmassá tette a Tolnai Világlapjának most megjelent rendkívüli száma, melyet az utcai

14 Dobay István: A Társaság. A Társaság 4. (1917) 1. sz. 4.

15 Pesti Napló, 1916. december 31. 16.

16 A Társaság 4. (1917) 1. sz. 12.

17 Pesti Hírlap, 1917. január 1. 12.

13. kép

IV. Károly, Zita királyné és Ottó trónörökös diszruhája, a koronázási emlékkiállítás a Nemzeti Múzeum dísztermében. Müllner János felvétele. 1917. február. Magyar Nemzeti Múzeum, Történeti Fényképtár, ltsz.: 64.3858.

ujságelárusítók kínáltak eladásra. A több ezer főnyi közönség olyan mohón vásárolta a díszes kivitelű és értékes képekkel dúsan illusztrált rendkívüli számot, hogy az gyorsan és nagy tömegekben fogyott el, úgy hogy végül mégis ezer meg ezer ember maradt példány nélkül” – számolt be a *Budapesti Hírlap*.¹⁸ A Társaság már karácsonykor rendkívüli számmal jelentkezett, *A Király* címmel, amelyben 52 oldalon „közel száz szebbnél szebb fényképet és illusztrációt” ígért. Az *Uj idők* Fabinyi Lili képeit hozta a készülő koronázási ruhákról Girardi, Monaszterly és Kuzmik, és Madame Sidi szalonjaiból. Az esemény után még az uralkodócsalád hivatalos fényképei, a közszemlére tett koronázási ékszerek tartották ébren az érdeklődést, majd a Nemzeti Múzeum kiállítása, ahol számos koronázáson viselt öltözetet és ott használt művészi tárgyat lehetett megcsodálni. (13. kép) *A Társaság* még tavaszi számaiban is közölte előkelő hölgyek koronázási toalettekben felvett képeit. A portrék, a királyi család és az ünnepség díszöltözetben pózoló résztvevőinek képei alkotják a riportképek mellett a koronázási fényképek másik csoportját. IV. Károly, Zita és a kis Ottó királyfi fényképezésére *A Fény* tudomása szerint nyolc fényképész kapott engedélyt. A munka a protokoll és a számos korlátozó intézkedés miatt itt sem volt könnyű. A körülmények távolról sem biztosították a műtermi fényképezés lehetőségeit: a világítás monoton volt, a fotográfusoknak nem volt beleszólása a pózokba, udvarmesteri utasítás tiltotta a rendezést, valamint nagyon kevés idő állt az alkalom emelkedettsége és az anyagi kilátások miatt amúgy is feltehetően izgatott fényképészek rendelkezésére.¹⁹ A szobrász Beck Ö.

18 Budapesti Hírlap, 1916. december 28. 14.

19 A Fény 12. (1917) 1. sz. 11.

Fülöp, aki egy koronázási emlékérem mintázásához remélt a királyról jó portréhoz jutni, így emlékszik a palotabéli fényképezésre: „Az aktus után, mikor még koronázási ornátusban volt ő is, a királyné is, beengedték hozzájuk a fényképészeket, akik egymás hegyén-hátán szorongva, talán félóra alatt készítették el felvételeiket.”²⁰ Strelisky Sándor, a Kardos műterem tulajdonosai, Rózsi és Juci, a Sajtóhadiszállás fotográfusa, Heinrich Schumann forgolódtak a királyi család körül gépeikkel a palota hevenyészett műterem-mé alakított ebédlőtermében. A *Fény* a harmincéves műtermi gyakorlattal rendelkező „Koller tanár utóda Szenes Adolf” felvételeit emeli ki, mint aki az adott mostoha körülmények között sikerrel oldotta meg a feladatot.²¹ Szenes azonban nem 30-án, hanem 28-án kapott meghívást a felvételek elkészítésére. Nem tudni miért pont ő, talán a műterem korábbi tulajdonosa, Koller Károly nevének volt köszönhető a megtiszteltetés, aki Ferenc Józsefet többször is fényképezte budapesti tartózkodása alatt. IV. Károly, Zita és Ottó erre az alkalomra magára öltötte a koronázási öltözetet. Fényképeik közül különösen nagy népszerűsége tettek szert a kis trónörökösről és a királynéről készült felvételek. Volt lap, amely az e képpel megjelent címlappal két kiadást ért meg, az első már órákkal a nyom-

14. kép

A Pro Transsylvania Segítő Bizottság javára árusított fénykép a királynéről és Ottó trónörökösről. A Kardos műterem felvétele. Országos Széchényi Könyvtár Plakát- és Kisnyomtatványtár, ltsz.: 1916/39.

15. kép

Esterházy Károlyné Isabella von Wrba-Freudenthal grófnő koronázási ruhában *A Társaság* címlapján. D'Orá felvétele. Reprodukció. A Társaság 4. (1917) 5. sz.

²⁰ Rippl-Rónai József emlékezései. Beck Ö. Fülöp emlékezései. Bp. 1957. 309.

²¹ A Fény 12. (1917) 1. sz. 11.; Pesti Hírlap, 1916. december 31. 23.

16. kép

Esterházy Antalné Andrássy Irma grófnő, a királyné főudvarmesternő-helyettese koronázási ruhában.
D'Orá felvétele. Erdeti üvegnegatív. Österreichische Nationalbibliothek, ltsz.: 204005-D.

17. kép

Özv. Sennyey Pálné Fiath Mária bárónő koronázási öltözete a Nemzeti Múzeum kiállításán.
Kallós Oszkár felvétele. Magyar Nemzeti Múzeum, Adattár, ltsz.: 5129.

da elhagyása után elfogyott. E fényképeket a királyné engedélyével jótékonyági céllal, az Erdély megsegítésére létrehozott Pro Transsylvania alapítvány javára árusították.²²
(14. kép) A koronázás nemcsak nemzeti ünnep, de az „haute volée” azévi legnagyobb

---

²² A Társaság 4. (1917) 2. sz. 24.

társasági eseménye is volt. „A társaságnak alig lesz tagja, akinek díszmagyaros képe *A Társaság* téli és tavaszi számában meg nem jelennek. Összegyűjtött számaink a leg-szebb koronázási albumot fogák alkotni” – nyugtatta olvasóit szerkesztői üzenetben a főúri világ klubjának, a Park Klub lapjának szerkesztője.²³ (15. kép) A zászlósúrak, akárcsak az 1867-es koronázáson és a millennium idején, lóháton vették le magukat Erdélyi Mórral, a főúri hölgyek azonban a modern idők szellemében készült igazi divat-képeken pózolnak történelmi minták után készült, számos történelmi darabot is tartalma-zó öltözkűben. „A Gaiduschek-Kardos, Koller- Strelisky- Székely és Uher-műterek előtt kocsik után áll meg, díszruhás dámák, kardba csetlő-botló díszruhás és pálcás urak lépnek ki a kocsiból és lépnek be a műterembe: készül a koronázási film harmadik és legszebb sorozata: a koronázási társaság képcsarnoka”²⁴ – írja *A Társaság*. Tudósítása szerint egy mágnespalotában is rögtönzött műtermet alakítottak ki, és „az odahívott ud-vari fényképész két napon át készített csodálatosabbnál csodálatosabb felvételeket mág-násasszonyaink legszebbjeiről”.²⁵ A fényképész minden bizonnyal – a Kardos-műterem tulajdonosai, valamint Gaiduschek Erzsike mellett egy újabb hölgy – a bécsi előkelő körök-ben és művészek között kedvelt, a királyt is fényképező Madame d’Ora néven dolgozó Dora Kallmus volt. A tőle ismert koronázási ruhák közül az egyik, amely a királyné főudvarmesternő-helyettesét, Esterházy Antalnét Andrássy Irma grófnőt ábrázolja, egy elegánsan berendezett szalonban készült. (16. kép) A Fabinyi Lili fotográfiai révén már a divatszalonokban álló próbababukról megismert díszruhákat, immár viselőjük nélkül, mint kiállítási tárgyakat a Nemzeti Múzeum koronázási kiállításán, februárban újra le-fényképezte Kallós Oszkár. (17. kép)

„Nem tudom, befogad-e a díszes társaság, – én ugyanis mozioperatőr vagyok.”

Míg a fényképezőgéppel már több évtizede közeli ismeretségben állt a Várban ösz-szegyűlt közönség, a koronázásra felvonult új kamera, a filmfelvevő még ismeretlen és az ünnep izgalmaiban is érdeklődést kiváltó szerkezet volt, amelyet az előtte oda-visz-sza sétálgató, a lencsébe kukkantó emberek viselkedése is mutat. A filmhíradó új jöve-vény volt a médiumok világában. Herczeg Ferencnek a koronázás napján a Nemzeti Színházban bemutatott *Ünnepi játék* című darabjában hangzik el a szintén csukaszürke egyenruhát viselő újságíróhoz intézett, „némi szelíd öniróniával” feltett kérdés: „Nem tudom, befogad-e a díszes társaság, – én ugyanis mozioperatőr vagyok.”²⁶

23 *A Társaság* 4. (1917) 1. sz. 16.

24 *A Társaság* 4. (1917) 3. sz. 44.

25 Uo.

26 *Herczeg Ferenc: Ünnepi játék*. Pesti Napló, 1916. december 31. 3.

Az első mozgóképeket egy Váci utcai ház falára vetítve láthatták a budapestiek 1895-ben, egy reklámvállalat jóvoltából.²⁷ A „legújabb csodálatos fotoelektronikai találmány” – ahogy a lapok nevezték a mozgóképet vetítő készüléket – bemutatója 1896 áprilisában volt Somossy Orfeumában, a mai Budapesti Operettszínházban. Az első magyar témájú mozgóképes híradásokat is ugyanazon év májusában készítette a Lumière cég munkatársa a millenniumi ünnepségek idején a Lánchíd budai oldalának kocsiforgalmáról és a díszmenetről, amelynek tagjai közül sokan ugyanazt a díszruhát viselték, mint utódaik 1916-ban. A Projectograph 1909-től kezdve gyártott néhány perces filmeket közérdekűnek tartott eseményekről. Sorra alakultak a filmkészítő vállalatok, az 1910-es évek eleje a magyar filmgyártás fellendülésének éveit voltak. A Magyar Fényképészek Országos Szövetségének elnöke, id. Uher Ödön 1912-ben alapított filmgyárat. A művészeti vezető a rendező fia, ifj. Uher Ödön lett, aki a „cirkuszi bohócságoktól megcsömörlött” közönséget – emlékezett rá Megyeri Sári színésznő – „szellemi igényeket kielégítőbb” filmekkel, a koronázás évében például az első magyar regényadaptációval, Jókai Mire *megvénülünk* című művének filmes változatával örvendeztetette meg, és írta be ezzel nevét a magyar filmtörténetbe.²⁸ A *Pesti Napló* két riportere, Fodor Aladár és Fröhlich János – mindketten a magyar kinematográfia úttörői, minden, a filmmel kapcsolatos tevékenységgel foglalkozó nagyvállalatának, a Projectograph Rt.-nek is munkatársai – 1913-ban hozta létre a Kino Riportot, és ezzel egyben a rendszeres magyar filmhíradást, ami különösen az első világháború eseményeiről készített népszerű híradásokat. A két riporternak, ahogy a *Pesti Napló* fogalmazott 1918 júniusában, amikor saját riportfilmszolgálatuk létrehozása kapcsán írtak róluk, „már újságírói működésük során elég alkalmuk nyílt rá, hogy az érdekes aktualitások iránti érzékenységükről bizonyosságot tegyenek”.²⁹ E két vállalat szövetkezett ifj. Uher Ödön javaslatára 1916-ban a koronázási film elkészítésére. Mindkettő vezetője, Fodor Aladár és Uher Ödön, haditudósítóként is bejárta a legtöbb frontot. Az 1910-es évekre a mozi, bár a szakma pozíciója még rendezetlen volt, és a mutatóványosokra érvényes szabályok vonatkoztak rá, már kilépett az alsóbb rétegek szórakozásainak köréből. Bár a segédek, cselédek, munkások szabadidejének eltöltésében továbbra is fontos helyet kaptak a sátormozik, az évszázad elején sorra nyíltak az önálló moziépületek, majd a következő évtizedben a Nagykörút és a Rákóczi út bársonyüléses, páholyos mozijai, és megkezdődött az igényes, irodalmi filmadaptációk forgatása is. Az arisztokrácia is közelebbi kapcsolatba lépett a filmmel, és nem csak nézőként, de 1914-ben „mágnesfilm” néven amatőr film is készült.³⁰ A mozilátogatás különösen az 1910. évi Budapesti Nemzetközi Repülőnap óta vált általánossá, mikor a Park Klub közönsége testületileg vonult ki a versenyen készült film megtekintésére az Apolló Kabaréba, és tapssal üdvözölte a filmet felismert

27 A témáról lásd Nemeskürty István: A képpé varázsolt idő. A magyar film története és helye az egyetemes kultúrában, párhuzamos kitekintéssel a világ filmművészetére. Bp. 1983.; Magyar Bálint: A magyar némafilm története. Némafilmgyártás 1896–1931. Bp. 2003.

28 Megyeri Sári: Én is voltam jávorfácska... Bp. 1979. 212.

29 Pesti Napló, 1918. június 31. 8.

30 Független Mozinaptár (1914) 1. sz. 3.

szereplőket.³¹ A koronázás évében országszerte mintegy hatszáz „mozgó” várta – nem számítva a sátormozikat – a szórakozni vágyókat, átlag háromszáz férőhellyel. A mozisok heti mintegy másfél millió nézővel számolhattak, és az új médium jelentőségét a politikusok is kezdték felismerni. A miniszterek közül Sándor János, a belügyi, Hazai Samu, a honvédelmi és Jankovich Béla, a vallás- és közoktatási tárca felelőse is úgy nyilatkozott 1916-ban a *Mozihét*-ben, hogy a mozit „hatalmas és egyre bővülő perspektívájú dolognak tartják.”³² Nagy harc folyt a koronázás filmezési jogának megszerzéséért az érintett két ország, Ausztria és Magyarország filmvállalatai között. Jó eséllyel számított a győzelemre az osztrák Sascha filmgyár, amely alig valamivel korábban óriási sikert aratott a Ferenc József temetéséről felvett, technikailag kifogástalannak ítélt filmjével, és kiváltotta a szakma elismerését is azzal, hogy rendkívüli gyorsasággal laborálták és igen rövid időn belül nagyszámú kópiát küldtek a hazai és külföldi mozikba. A Koronázási Ünnepeket Rendező Bizottság december 21-ig halogatta a döntést a filmengedély kiadása ügyében. A tét nagy volt az egyes filmgyárak, de az osztrák konkurenciával küzdő egész magyar filmipar számára is: a győzelem nemzetközi megjelenéssel és megmérettetéssel biztatott. A filmes szakma igyekezett elfogadtatni, hogy a koronázást ne a Kriegersarchiv hatáskörébe tartozó katonai aktusként, hanem magyar nemzeti ügyként fogják fel, és hogy a filmezés lehetőségét ne monopóliumként, hanem szabad versenyként kezeljék. December 17-én még az a hír jelent meg a *Mozgófénykép Híradó*-ban, hogy minden magyar gyár engedélyt kap rá, hogy egy-két operatőrrel filmezzon az ünnepen.³³ Másnap a Mobil filmgyár *Az Est*-ben közzétett „Panaszos levelében” azt nehezményezte, hogy „a közjótékonyság leple alatt újból fellépett az erőszakos osztrák verseny, és jótékonyság útján próbálja a magyar ipart lehetetlenné tenni. Inkább lemond saját busás hasznáról, de magyar gyárat a magyar koronázással kapcsolatban világhírnévhez jutni nem enged.”³⁴ Végül a Koronázási Bizottság, a Gyáripárosok Országos Szövetsége filmipari szakosztálya és az illetékes minisztérium monopólium kiadása mellett döntött: jótékonysági adó befizetésének kötelezettségével mind a forgatást, mind a kivitelezést az Uher és a Kino-Riport filmgyárra bízta.³⁵

Az időjárás és a korlátozások a háromlábú állvánnyal bajlódó filmoperatőrök munkáját ugyanúgy megnehezítették, mint a fotográfusokét. Az operatőröknek nem volt módjuk arra, hogy gépükkel forgolódjanak az esemény körül, a filmre igazán jellemző módon több nézetből is megmutassák a történetet, hanem, akárcsak a fotográfusok, masináikat egy-egy ponton leállítva filmezték az előttük elvonuló eseménysort, így a koronázási film jeleneteit – néhány, különösen a közönség soraiban felvett kockától eltekintve – mozgó fényképeknek látjuk. „Arra is kellett vigyázni az operatőrnek, hogy a gép statívjával valahogy meg ne üssön valakit a díszmagyaros tömegben, amelyben

31 Lohr Ferenc: *Hallom a filmet*. Bp. 1989. 37.

32 *Mozihét* 3. (1917) 10. sz.

33 *Mozgófénykép Híradó* 9. (1916) 51. sz. 1.

34 *Az Est*, 1916. december 18. 4.

35 *Mozgófénykép Híradó* 9. (1916) 52. sz. 1.; *K[orda]. S[ándor]*: Bonyodalmak a koronázási film körül. *Mozihét* 3. (1917) 4. sz.

18. kép

A király az eskü szövegét mondja a törvényhatóságok zászlóinak gyűrtűjében. Mögötte háromlábú állványán álló kamerájával filmoperatőr dolgozik. Ismeretlen fényképész felvétele. Magyar Nemzeti Múzeum, Történeti Fényképtár, ltsz.: 2719/1957.

19. kép

Pálcás urak a koronázásra érkező hintókat várják a Mátyás-templom előtt. Jobbra Boda Dezső rendőrfőkapitány és Dr. Nagy Károly, rendőrtanácsos, detektívfőnök. Mellettük filmfelvevőgép dolgozik. Révész és Bíró felvétele. Magyar Nemzeti Múzeum, Történeti Fényképtár, ltsz.: 2012.11.1.

20. kép
Kertész Mihály (Mihael Curtiz) filmrendező.
Képkocka a koronázási filmből.

a legkisebb úr is nagy úr volt” – írta a *Mozihét*.³⁶ (18. kép) Elégtételként, a filmes szakma megbecsülésének hálával fogadott jeleként mesélt el a lap egy kis anekdotát, amelyben az eskünél megfelelő helyet kereső, azt nagy nehezen megtaláló, ám a rendezőség által onnan elzavart operatőrt nem kisebb ember vette védelmébe, mint Boda Dezső rendőrfőkapitány: „Kérlek benneteket, adjatok helyet a mozigépnek. Históriai pillanat ez, amit húsz million embernek kell megérezni és meglátni! S a húsz million magyar csak a moziban láthatja esküdni coronas királyát.”³⁷ (19. kép) Talán ennek a jóindulatú intézkedésnek köszönhető, hogy a film két ízben is hosszasan elidőz a főkapitány díszmagyaros, komoly arccal intézkedő alakján. A koronázás megörökítése a magyar filmgyártás számottevő erőpróbájának számított. Az „érdekes és intelligens módon szerkesztett filmriportokat” hét operatőr forgatta: Fodor Aladár, a Kino-Riport igazgatója, Illés Jenő (Eugen Illes), a vállalat Németországban karriert csinált főrendezője, ifj. Uher Ödön, aki később Edmund Uher néven Svájcban és Németországban kamatoztatta technikai kreativitását, a később szintén a német filmgyártást erősítő Virágh Árpád, az első magyar filmoperatőrként számon tartott Bécsi József, valamint a párizsi Pathénál tanult Pólik Rezső, és a két világháború közötti magyar filmgyártás kiemelkedő alakja, Kovács Gusztáv.³⁸ Lohr Ferenc hangmérnök, aki a koronázás idején még gyermek volt, önéletrajzi könyvében Balogh Bélát nevezi meg rendezőnek.³⁹ A film egy jeleneiben azonban, a kamera alatt forgolódik Kertész Mihály, akit akkoriban szerződtetett a Kino-Riport vállalat. Nagyon valószínű tehát, hogy a Kino-Riport részéről a koronázási film rendezője a filmtörténet egyik legsikeresebb és legtermékenyebb direktora, a később Hollywoodban világhírűvé vált Michael Curtiz, a *Casablanca* című ikonikus film rendezője volt. (20. kép) A december 30-i eseményeket négy helyről filmezték: a Szentháromság téren, ahol az eskü történt, és lehetőség volt az előkelő közönség megörökítésére is; a Tárnok utcában és a Honvédfőparancsnokság épületének emeletén vagy tetején álló masina előtt a díszmenet vonult el; és végül a koronázási domb környékén. Az operatőrök a biztonság érdekében minden helyszínre ketten mentek. Ahogy a lapok, úgy a mozik számára is fontos volt a gyorsaság, az aktualitás azonnali közvetítése a közönség számára.

36 *Mozihét* 3. (1917) 1. sz.

37 Uo.

38 Uo.

39 *Lohr F.*: Hallom i. m. 60.

21. kép
A koronázás. I. Károly és Zita királyné megkoronázása. 2. rész. Az Uher és a Kinoriport filmgyárak felvétele. Filmplakát (s.n.) 1916. Budapest, Thália Műintézet. Országos Széchényi Könyvtár, Plakát- és Kisnyomtatványtár, ltsz.: PKG 1916/54.

A kétrészes film első részét már szombaton, a koronázás napján műsorra tűzte a Royal Apollo, az arisztokrácia filmszínháza és az Omnia. A *Budapesti Hírlap* szerint igazi amerikai gyorsasággal került a film a nézők elé. Az első rész azonban még alig tartalmazott a koronázás napján felvett kockákat, túlnyomóan korábbi eseményekről tudósított: a királyi pár bevonulásáról, a hitlevél átadásáról, az uralkodó család tagjainak érkezéséről, a bolgár cár várbeli sétájáról, a koronázás Mátyás-templombeli próbájáról – a pesti pletyka azt is terjesztette, hogy az egész film „svindli”, a próbán készült –, a korona átviteléről a palotából a Mátyás-templomba, és egy rövidke részt az esküőről. A második rész, amely „a koronázás teljes pompáját, minden díszét és fényét” volt hivatva megismertetni a hazai és a külföldi közönséggel, vasárnap került a mozikba és az eredeti terv szerint az osztrák és a német filmszínházakba is.⁴⁰ A *Társaság* beszámolt arról, hogy előtte bemutatót tartottak az Uher filmgyár Veres Pálné utcai laboratóriumában, amelyen részt vett Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter, valamint a Koronázási Ünnepeket Rendező Bizottság tagjai, köztük Jekelfalussy Zoltán elnök, Bánffy Miklós gróf, Markovich Ince

⁴⁰ Dr. Gábor Dezső: A koronázási filmek és egyéb. Mozihét 3. (1917) 3. sz.; Pesti Napló, 1916. december 31. 24.

22. kép

A koronázási film hirdetése. Mozihét 3. (1917) 3. sz. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest Gyűjtemény

rendőr főkapitány-helyettes, Dobay István, *A Társaság* főszerkesztője és Széchenyi László gróf. A vendégek kétszer is megtekintették a filmet, apró változtatásokat kértek, amelyek végrehajtása után az alkotás „elindulhatott világhódító útjára”.⁴¹ (21. kép) Hétfőtől számos nagysikerű film, mint *A 9 ujjú ember* című detektívtörténet, a *Gazdag ember felesége* című dzsungelfilm és a *Kaméliás hölgy* mellett naponta több alkalommal is adták a mozik a koronázási filmet. A lapok javasolták, hogy a bemutató előadások iránti nagyarányú érdeklődés miatt az érdeklődők váltsanak előre jegyet.

A koronázási filmet szakmai oldalról számos támadás érte, jöllehet a filmesek más része védelmébe vette az Uher és a Kino-Riport vállalatot, és a szaklapok és az újságok többsége is dicsérte, egyértelmű sikerként számolt be a filmekről. A *Mozihét* méltatta a „pompás eredményt”, mely „nemcsak a szakkörök teljes meglegedettségét vívta ki, de a publikum tetszését is.” Kiemelte az operatőrök munkáját és az „intelligens” szerkesztést.⁴² Voltak, mint Tóth László, akik eleve bizalmatlanok voltak a kezdetleges technikai szinten álló médiummal szemben: „tudtam – írta, hogy a lassan gördülő kocsik vágtaiban fognak átrohanni a vásznon és a tagoltan beszélő hercegprímás szája hadarva fogja olvasni a moziban az eskümintát. Tudtam, hogy a pillanatoknak zuhogó egymásutánját a film ma még nem képes tökéletesen fölvenni és visszaadni.”⁴³ Mások a film minőségét kifogásolták, megint mások nem tiszta üzleti ügyeket sejtettek a vállalkozás mögött. Előbbiek a film szürkességét, valamint azt kifogásolták, hogy a 300 méter szalagból 280 méteren nem látni a királyt. Úgy ítélték, hogy lassabban jutott a film a mozikba,

41 *A Társaság* 3. (1916) 52. sz. 25.

42 *Mozihét* 3. (1917) 1. sz.

43 Tóth L.: *A fénykép* i. m. 592.

mint kellett volna, és a kópiák számát is kevesellték. Jó példaként a rivális Sascha cég Ferenc József temetéséről felvett filmjét hozták. Bár a bevétel hatvan százaléka a szerződés szerint jótékony célra ment, mivel a mozisok nagy része úgy érezte, kötelező vetíteni a filmet, és a vidéki mozisok nem ugyanolyan feltételekkel kapták a filmet, mint a budapestiek, a filmforgalmazók nyereszkeskedéssel vádolták a két céget.⁴⁴ (22. kép) A filmforgalmazók és a moztulajdonosok bojkottot készítettek elő a két filmgyártó vállalat ellen, amelyek 1917 februárjában *Az Est* hasábjain támadással védekeztek: „Ez évben közel hatvan nagy magyar képet készítettünk, a hazai irodalom jeleseinek munkáit filmesítettük meg, és ezek után – halálra ítélték minket. Gyári produkciónk ellen bojkottot szerveznek, mert úgy mondják, drágán adtuk a koronázási filmet. Ezzel szemben a valóság az, hogy a film eddigi forgalmából hatvanezer korona jut hadi jótékony célra, és a két gyár keresete a legminimálisabb, a mozisok nagy átlaga 12–20 fillérért játszotta méterét a képeknek. A bojkott-mozgalomnak egészen más indítéka van.”⁴⁵ A két gyár igazgatója szerint a bojkott-terv oka egy másik bojkott, a kormány által hirdetett filmbehozatali tilalom, ami ellen, a mozik csődjétől tartva, állást foglaltak a filmkölcsönző vállalatok, élükön a legnagyobbal, a tilalom miatt nagy filmgyár alapítására készülő Projektograph-fal. Fodor Aladár és Uher Ödön filmgyártóként a hazai film védelmeként fogta fel a filmbehozatali tilalmat, és nem csatlakozott a kormányintézkedés elleni mozgalomhoz. Végül a koronázási filmet forgató két vállalat meghátrált, a háborúságnak Fodor Aladár és Uher Ödön szaklapokban közzé tett, a szakma által megenyhüléssel és jóindulattal fogadott magyarázkodó és elnézést kérő nyilatkozata vetett véget.⁴⁶ A IV. Károly koronázásáról forgatott film karrierjét a forradalmak állították meg. A Magyar Filmintézet az öt megmaradt kópiából 2005-ben restaurálta és digitalizálta a filmet, amely 20. századi történelmünk egyik értékes és bárki számára hozzáférhető dokumentuma lett.⁴⁷ Az utolsó magyar koronázást bemutató, *Az utolsó felvonás* című kiállítása számára a Magyar Nemzeti Múzeum és a Magyar Nemzeti Filmarchívum együttműködve 2016-ban magyarázó feliratokkal látta el a filmet, amely végigvezeti a nézőt egy középkori szertartás stácionak jelentős részén, felvonultatva a Ferenc József-kori és az azt követő időszak még hatalomban lévő vagy a hatalom felé tartó notabilitásait.⁴⁸ A képsorokon Tisza István miniszterelnökön kívül feltűnik egyik fő ellenfele, ifj. Andrássy Gyula gróf, Esterházy Mór gróf, a következő kormányfő, Károlyi Mihály, a későbbi köztársasági elnök, Horthy Miklós, a király nélküli királyság kormányzója, egyik miniszterelnöke, Bethlen István, Erzsébet főhercegnő, a tragikus sorsú Rudolf trónörökös leánya, a boldoggá avatott Batthyány-Strattmann László herceg, de Ferdinánd bolgár cár és Ahmet-Hikmet-Muftuoglu költő, török konzul is. Hosszasan lehetne sorolni a jelentős és kevésbé jelentős neveket, és számba venni azokat a történelmi eseményeket, személyeket, amelyekhez a pompás díszmenetben felvonult öltözetek köthetők.

44 *Pressburger Arnold*: A koronázási film és a szaksajtó. *Mozihét* 3. (1917) 3. sz.

45 *Az Est*, 1917. február 1. 4.

46 *Mozihét* 3. (1917) 55. sz.

47 *Perjési Zsuzsa*: „Esküszik a király!” IV. Károly koronázása Budán: 1916. december 30. http://www.filmkultura.hu/regi/2006/articles/essays/eskuszik_a_kiraly.hu.html (letöltés 2016. nov. 13.)

48 A film analitikus változatának vágója Kurutz Márton, szerkesztője Tomsics Emőke volt.

A filmre kettős feladat várt: egyrészt az ünnep képzeletbeli résztvevőjévé avatni távol lévő milliőkat, másrészt őrizni az esemény emlékét az utókor számára. A Lumière fivérek kameramanja, Boleslav Matuszewski vetette fel elsőként filmarchívumok létrehozásnak szükségességét 1898-ban. Ötlete ismertetésekor a *Magyar Fényképészek Lapja* azt írta, ezzel „a fényképészet politikai és nemzeti jelentőségű faktorrá fog válni”.⁴⁹ A magyar filmarchívum iránti igény 1908-ban kapott hangot. Harkai Hirsch Zoltán a *Mozgófénykép Híradó*ban megjelent írásában úgy vélte, „az utókor számára gondosan meg kellene őrizni azokat a felvételeket, melyek kortörténeti vonatkozásúak”.⁵⁰ A temesvári dr. Gábor Dezső 1917 januárjában sürgette a szakmát, hogy a filmet vegyék meg a kereskedelmi minisztériumtól a létesítendő Mozi Múzeum részére, mert „azt meg nem szerezeni vétek volna.”⁵¹ A IV. Károly koronázásáról készült film végül valóban a megvalósult magyar filmarchívum egyik értékes darabja lett. Ahogy azt már a *Pesti Napló* is megállapította december 31-i számában: ezzel a filmmel „a magyar kinematográfia is részt kért a mai ünnepből és bejutott a nemzet történetébe. Örökéletű okmány lesz az a filmtekercs, amit a két magyar gyár ma készített.”⁵²

FRAMES

PHOTOGRAPHS AND MOTION PICTURES AT THE CORONATION CEREMONY OF CHARLES IV

Summary

The coronation of Charles IV in 1916 was recorded on photographs, already widely used in the press for a long time, and also on film, which had just made its appearance in Hungary as a medium of reporting. Photographing and filming the ceremony, staged during wartime, took place observing the same strict rules and under the same conditions. Consequently, the visual documentation of the event provides an opportunity to compare the language and the prospects of the two media: newsreel and the unfolding genre of photo report. The pictures were made by the first generation of photo reporters working for important papers, while among the creators of the cca hour-long film were people who later became famous in the European and overseas film industry, such as Mihály Kertész (Michael Curtiz).

49 Magyar Fényképészek Lapja 2. (1898) 200.; Matuszewski, aki a Lumière fivérek kameramanja volt, Une nouvelle source de l'histoire (A történelem egy új forrása) címmel jelentette meg könyvét 1898-ban, amely az első filmelméleti írások egyike volt, s elsőként vetette fel filmarchívumok létrehozásnak szükségességét.

50 Harkai Hirsch Zoltán: A mozgófényképek a közérzületben. Mozgófénykép Híradó 1. (1908) 2. sz. 2.

51 Dr. Gábor D.: A koronázási filmek i. m.

52 Pesti Napló, 1916. december 31. 23.

